

УДК 343.982.4

Л.Л. Патик, кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРИСВЯЧЕНИХ РОЗСЛІДУВАННЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДРОБЛЕННЯМ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОСВІДЧУЮТЬ ВИЩУ ОСВІТУ

Розглянуто стан наукових досліджень правопорушень, пов'язаних з підробленням документів, у тому числі про вищу освіту, за весь період існування незалежної України.

Ключові слова: дослідження документів, підроблення документів, вища освіта, документи, що посвідчують вищу освіту.

Рассмотрено состояние научных исследований правонарушений, связанных с подделкой документов, в том числе о высшем образовании, за весь период существования независимой Украины.

The state of the research, starting with an independent Ukraine and present on the study parallel documents in General and documents on higher education in particular.

Підроблення документів було і є доволі поширеним суспільно небезпечним діянням. З появою нових видів документів з'являються і нові способи їх підроблення. Попри те, що покарання за такі правопорушення передбачено Кримінальним кодексом України (далі — КК України), зокрема ст. 358 КК України, кількість таких злочинів просто вражає. Так, згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2014 році було зареєстровано 14830 випадків підроблення документів, печаток, штампів і бланків (у тому числі їх збут і використання), у 2015 році таких правопорушень було 14003, а у 2016 році — 13958 [1].

Доволі поширеним явищем є також підроблення документів, що посвідчують вищу освіту. Про це свідчить доступність купівлі підроблених дипломів через Інтернет. Ціни на різних сайтах у середньому однакові: диплом професійно-технічного училища (ПТУ) вартує від 350 дол. США, диплом кандидата наук — від 1000 дол. США. Звичайний диплом бакалавра чи магістра обійдеться приблизно у 800 дол. США (диплом до 2000 р. вартує дешевше) [2]. На жаль, офіційної статистики щодо виявлених підроблених документів про вищу освіту немає, проте попит на такі «вибори» доволі великий, про що свідчить кількість сайтів з пропозиціями придбати підроблений диплом.

Розслідування таких злочинів має певну специфіку, що пов'язана насамперед з особливостями як самих документів, так і їх обігу. Відповідно ефективне розслідування таких правопорушень вимагає застосування якісно нових наукових розробок

у цій сфері, актуальність яких є незаперечною, особливо враховуючи постійне підвищення якості підроблення документів.

Питанням криміналістичного дослідження документів присвятили свої праці В.В. Аксьонова, М.В. Ейсман, А.Л. Дагіте, Б.Р. Киричинський, О.А. Леві, В.К. Лисиченко, В.В. Ліповський, В.А. Марков, Д.Я. Мирський, О.П. Моїсєєв, В.М. Николайчик, С.Д. Павленко, В.О. Снітков, М.В. Терзієв, Т.В. Уст'янцева, І.Я. Фрідман, М.П. Яблоков та інші.

Наукові дослідження вчених-криміналістів умовно можна поділити на такі групи:

- щодо технічного підроблення документів у цілому (С.Й. Гонгало);
- щодо підроблення окремих документів (М.Ю. Будзієвський, О.Л. Кобилянський, Л.Л. Патик, І.С. Смаль, С.С. Тальянчук);
- щодо підроблення документів та їх використання у певній сфері людської життєдіяльності (І.М. Осика, І.І. Попович);
- щодо способів підроблення (О.В. Шведова).

Так, у 2006 році з'явилася праця О.В. Шведової, присвячена теоретичним, методологічним і практичним засадам комплексного криміналістичного дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій. Автор визначила процесуальні особливості виявлення, фіксації, вилучення об'єктів дослідження, порядок його підготовки, призначення та оцінки, а також підходи до вирішення поставлених завдань шляхом застосування запропонованої методики [3, с. 16].

У 2007 р. було захищено кілька дисертаційних робіт, присвячених окремим аспектам розслідування підроблення різних видів документів. Так, О.Л. Кобилянський захистив дисертацію на тему: «Криміналістичне дослідження документів зі спеціальними засобами захисту». У дисертації узагальнено теоретичні, методичні і практичні проблеми криміналістичного дослідження документів зі спеціальними засобами захисту від підроблення. Автор розкриває зміст поняття засобів захисту та спеціальних засобів захисту, наводить їх класифікацію, аналізує способи підроблення документів зі спеціальними засобами захисту, визначає особливості проведення їх комплексного криміналістичного дослідження та надає пропозиції щодо експертної профілактики підроблення документів зі спеціальними засобами захисту [4].

Дисертацію І.С. Смаль присвячено комплексному монографічному дослідженню методики розслідування підроблення проїзних квитків (2007 р.). Автор розглядає теоретичні засади та практичні рекомендації, що є результатом комплексного аналізу судово-слідчої практики з розкриття злочинів, пов'язаних з підробленням проїзних квитків, та наукових досліджень у сфері боротьби з цими злочинами. У дисертації узагальнено елементи криміналістичної характеристики зазначених злочинів, визначено типові слідчі ситуації та сформульовано типові версії розслідування, запропоновано тактику проведення слідчих дій, наведено перелік судових експертиз, які призначають під час розслідування злочинів зазначеної спрямованості. Також автор надає рекомендації щодо усунення причин та умов, які сприяють учиненню таких злочинів [5].

І.М. Осика у своїй дисертації на тему: «Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва» (2007 р.) окреслює основні проблемні питання, які виникають під час розслідування правопорушень, пов'язаних з підробленням документів та їх використанням у сфері підприємництва, наводить кри-

міналістичну класифікацію документів, що є об'єктами підроблення та злочинного використання у сфері підприємництва, а також описує ознаки підроблення таких документів. Крім того, автор наводить обставини, які потрібно обов'язково встановлювати, типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, пропонує алгоритм дій слідчого у кожній з них, формулює пропозиції щодо підготовки та проведення окремих слідчих дій і судових експертиз документів [6, с. 4].

У дисертації І.І. Попович на тему: «Криміналістичне забезпечення обігу розрахункових документів у банківській системі з метою запобігання вчиненню злочинів» (2007 р.) досліджено проблеми перевірки розрахункових банківських документів з метою запобігання вчиненню злочинів з використанням підроблених документів. Автор розглядає особливості захисту сучасних розрахункових документів від підроблення, окреслює сучасні можливості техніко-криміналістичного дослідження документів, у тому числі банківських [7, с. 16].

М.Ю. Будзієвський присвятив дисертаційне дослідження на тему: «Техніко-криміналістичне дослідження документів на транспортні засоби» (2009 р.) розкриттю проблемних питань призначення та проведення експертиз документів, пов'язаних з володінням і керуванням автомобільним транспортом. Автор аналізує основні причини експертних помилок під час проведення техніко-криміналістичного дослідження таких документів, пропонує шляхи їх вирішення та запобігання їм. Результатом проведених досліджень стали також розробка і впровадження методичних рекомендацій щодо особливостей призначення та проведення техніко-криміналістичної експертизи документів [8, с. 4—5, 15].

Автор цієї статті свою дисертацію на тему: «Криміналістичне дослідження підробленого паспорта громадянина України» (2010 р.) присвятив дослідженню паспорта громадянина України. У дисертації описано історичний шлях формування паспорта, його правову основу та практичне значення в системі документів, що посвідчують особу, систематизовано та охарактеризовано спеціальні засоби захисту та способи підроблення паспортів, запропоновано їх класифікацію, розглянуто методичні особливості криміналістичного дослідження паспортів, у тому числі сучасні методи та технічні засоби, розроблено методичні рекомендації щодо техніко-криміналістичного дослідження паспорта громадянина України [9, с. 5—7].

У своїй дисертації на тему: «Судова техніко-криміналістична експертиза документів: сучасні можливості дослідження та перспективи розвитку» (2013 р.) С.Й. Гонгало висвітлив сучасні проблеми проведення судової техніко-криміналістичної експертизи документів, у тому числі її можливості, традиційні та нові експертні методики, дослідив значення висновку експерта у процесі доказування, запропонував класифікацію документів за способом виготовлення та функціональним призначенням, удосконалив методику дослідження документів, виконаних з використанням комп'ютерних технологій [10, с. 4—5, 16].

Дисертаційне дослідження Л.С. Тальянчук на тему: «Криміналістичне дослідження документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України», публічний захист якого відбувся 19.01.2017 р., присвячено спеціальним засобам захисту таких документів від підроблення. У праці розкрито способи підроблення, тактику їх огляду з метою виявлення ознак підроблення, а також особливості методики проведення технічної експертизи документів з використанням сучасних технічних засобів і методів дослідження [11, с. 4—5].

Як свідчить проведений аналіз наукових праць, питанням підроблення різних видів документів вчені приділяють багато уваги. Усі наукові праці поєднує одна мета — виявлення ознак внесення змін до документів або невідповідності бланків встановленому зразку. Кожний вид документа, що є в обігу в Україні, має свої особливі засоби захисту, відповідно різняться і способи їх підроблення та дослідження. Дослідженню документів про вищу освіту уваги майже не приділяли, а отже, такі дослідження сьогодні є не лише актуальними, а й потрібними.

Список використаної літератури

1. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014—2016 рр.* : статистична інформація [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Олійник А. «Купити диплом недорого Київ», або Як придбати освіту [Електронний ресурс] / А. Олійник. — Режим доступу : <http://studway.com.ua/kupiti-diplom-nedorogo/>.
3. Шведова О.В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.В. Шведова. — К., 2006. — 19 с.
4. Кобилянський О.Л. Криміналістичне дослідження документів із спеціальними засобами захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.Л. Кобилянський. — К., 2007. — 17 с.
5. Смаль І.В. Методика розслідування підроблення проїзних квитків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І.В. Смаль. — Донецьк, 2007. — 16 с.
6. Осика І.М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. — 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І.М. Осика. — Харків, 2007. — 20 с.
7. Попович І.І. Криміналістичне забезпечення обігу розрахункових документів у банківській системі з метою запобігання вчиненню злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І.І. Попович. — К., 2007. — 20 с.
8. Будзієвський М.Ю. Техніко-криміналістичне дослідження документів на транспортні засоби : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / М.Ю. Будзієвський. — Запоріжжя, 2009. — 19 с.
9. Патик Л.Л. Криміналістичне дослідження паспорта громадянина України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.Л. Патик. — К., 2010. — 17 с.
10. Гонгало С.Й. Судова техніко-криміналістична експертиза документів: сучасні можливості дослідження та перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С.Й. Гонгало. — К., 2013. — 20 с.
11. Тальянчук Л.С. Криміналістичне дослідження документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.С. Тальянчук. — К., 2016. — 20 с.